

Grundskolan

Kommentarer till
kursplaner och betygskriterier

Beställningar till:
Fritzes Kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 91 90
Orderfax: 08-690 91 91
E-post: order.fritzes@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Kommentarer till grundskolans kursplaner och betygskriterier
Upplaga 1
ISBN 91-38-31730-3
Omslag: Fredrik Sandström/Pangea design AB
© Skolverket och Fritzes
Tryck: Graphium Västra Aros, Västerås 2000

Innehåll

Förord 5

Nu kommer nya kursplaner och betygskriterier –
men varför det? 7

Kursplaners och betygskriteriers roll som
styrdokument 9

Vad har förändrats? 11

Strukturförändringar 12

Hur är kursplaner och betygskriterier
uppbyggda? 14

Kursplan 14

Bedömning 15

Mål och kriterier 16

Hur samspelar läroplan, kursplan och
betygskriterier? 17

Kursplanemålen konkretiserar läroplanens mål 17

Det finns kopplingar mellan mål och kriterier 18

Värdegrunden genomsyrar kursplanen 19

Ett mål i läroplanen går igen i flera ämnen 22

Vad har hänt i de olika ämnena? 26

Bild	26
Hem- och konsumentkunskap	28
Idrott och hälsa	29
Matematik	31
Musik	32
Naturorienterande ämnen	34
Samhällsorienterande ämnen	37
Geografi	38
Historia	39
Religionskunskap	40
Samhällskunskap	41
Slöjd	42
Språk	44
Engelska och moderna språk	44
Modersmål	47
Teckenspråk för hörande	48
Svenska	49
Svenska som andraspråk	52
Teknik	54

Förord

Kursplaner och betygskriterier för grundskolan har reviderats. Regeringen fattade beslut om utformningen av de nya kursplanerna den 2 mars 2000. Skolverket har därefter fastställt nya betygskriterier, vilka innefattar kriterier även för betyget Mycket väl godkänd. De reviderade kursplanerna och betygskriterierna träder i kraft från och med höstterminen 2000.

Det här materialet är tänkt som ett stöd för skolorna i arbetet med att utveckla undervisningen utifrån de nya kursplanerna och betygskriterierna. Skriften består av en allmän del, som redovisar tankarna bakom revideringsarbetet, vilka generella förändringar som gjorts och hur olika delar i kursplan och betygskriterier hänger ihop och kan användas. Även sambanden mellan läroplan och kursplaner tas upp. I skriftens senare del kommenteras arbetet med och innehållet i kursplanerna för de olika ämnena.

Mats Ekholm
Generaldirektör

Nu kommer nya kursplaner och betygskriterier – men varför det?

Ett allt högre tempo, en allt intensivare kommunikation och rörlighet, en snabbt växande kunskapsmängd. Så kan samhällsutvecklingen av idag skisseras. Nya generationer av elever pulserar genom skolans korridorer och rum. De arbetar sig genom skolår och skolformer. De är bärare av nya värderingar och attityder formade av de samhällsförändringar de lever i.

Skolan är förmedlare av samhällets kulturarv som värden, traditioner, språk och kunskaper. Men skolan måste också förbereda för livet i ett samhälle som förändras.

De snabba samhällsförändringarna som ökad internationalisering och kulturell mångfald, arbetslivets förändring och informationsteknologins utveckling påverkar arbetet i skolan. Det är en av orsakerna till att kursplaner och betygskriterier behöver revideras. Det är en sådan revidering som nu gjorts. Erfarenheter av hur kursplaner och betygskriterier har fungerat i skolan har också legat till grund för att förbättra deras struktur och innehåll.

Studier som gjorts visar att lärare i huvudsak är nöjda med innehållet i kursplanerna. De tycker i stor utsträckning att kraven ligger på en rimlig nivå, även om många menar att det är svårt för alla elever att nå uppställda mål. Men studierna visar också att det är stor skillnad på hur kursplaner och betygskriterier uppfattas, tolkas och används på olika skolor. En viktig utgångspunkt vid revideringen har därför varit att göra dokumenten tydliga som uppdrag till skolan. Både de nationella målen och det viktiga lokala friutrymmet måste framgå.

Det är inte bara grundskolans kursplaner och betygskriterier som revideras. Alla nationellt fastställda kursplaner och betygskriterier, både i den obligatoriska och frivilliga skolan ses

över. Dessutom kompletteras betygskriterierna med kriterier för Mycket väl godkänd. Översynen startade 1998 och kommer att pågå under sammanlagt fem år. En viktig ambition har varit att samordna innehåll och krav i kursplanerna för grundskola och gymnasieskola.

De reviderade kursplanerna och betygskriterierna för grundskolan bygger på dem som kom i anslutning till 1994 års läroplan, Lpo 94. Det här materialet beskriver hur de på olika sätt har aktualiserats, utvecklats och renodlats.

Revideringen är en del av den målstyrning med resultatansvar som präglar relationen mellan stat, kommun och skolor sedan början av 1990-talet. Att se över och förändra kan ses som själva drivkraften i systemet. Utan återkommande omprövningar av innehåll och funktion skulle utvecklingen riskera att låsas istället för att främjas.

Kursplaners och betygskriteriers roll som styrdokument

Styrdokumentens uppbyggnad är ett uttryck för ansvarsfördelningen mellan staten, kommunerna och skolan. Staten anger i styrdokumentet de nationella ambitioner och krav som skall garantera likvärdigheten i skolan. Skolan har stor frihet att välja innehåll och arbetssätt för att nå de mål som staten satt upp. Skolorna, kommunerna och staten följer på olika sätt upp och utvärderar verksamheten för att se att målen verkligen nås.

Detta är resultatet av en lång process av decentralisering av ansvar som skett i samhället, inte bara på skolans område. Det är en process som både handlar om medborgarens rätt till inflytande och ett allt komplexare samhälles behov av lokalt anpassade effektiva lösningar. Det blir ineffektivt att som tidigare styra med detaljerade regler, som inte ger utrymme för lokalt inflytande. Lösningen blir att styra med övergripande ramar eller mål och följa upp och värdera de resultat som verksamheten åstadkommer. Den lokala friheten ger utrymme för effektivare och mer anpassade lösningar.

Styrningen av skolan kan beskrivas som två parallella processer som skall koordineras med varandra. Nationellt bestäms utbildningens inriktning, vilka ämnen som skall finnas i skolan, vilka mål och riktlinjer som skall gälla och vad alla elever minst skall kunna. Lokalt tolkar lärare och elever målen, tar ställning till vilket stoff som skall väljas ut för att konkretisera innehållet, tar ställning till hur man vill arbeta och hur man vill organisera undervisningen. Det innebär att även eleverna behöver läsa och förstå de krav som kursplaner och betygskriterier innehåller och att lärarna behöver stödja och hjälpa eleverna i detta arbete, så att innehållet blir begripligt. Och det finns många sätt att lära sig på, oändligt

mycket stoff att välja och många olika sätt att arbeta på. Lärarna använder sin yrkeskunskap och yrkeserfarenhet för att tillsammans med eleverna göra alla dessa val. Detta är det lokala frirummet.

Det är de här processerna som är den deltagande målstyrningen och som förutsätter att målen är öppna. Den deltagande målstyrningen förverkligas genom samtal, i bedömningar och i urval som görs i skolan och i klassrummet och som resulterar i en lokal tolkning av de öppna målen. Målen blir "färdiga" först när den processen är genomförd, när lärare och elever har tagit ställning till vilket stoff och vilka metoder som främjar lärandet.

Frirummet är möjligt att erövra. Det handlar om att förstå att denna frihet finns och våga ge sig ut i diskussioner, nytänkanden och prövanden på skolorna. Men frirummet är också decentraliseringens yttersta uttryck. Det är där som ökat inflytande kan resultera i klokare användning av resurser och bättre lokal anpassning.

Vad har förändrats?

Kursplanerna och betygskriterierna har förändrats både till innehåll och form. Olika uppdateringar har gjorts beroende på samhällsförändringar. Värde- och miljöfrågor har betonats mer än tidigare. Styrdokumentens uppbyggnad och struktur har gjorts tydligare utifrån rollfördelningen mellan staten och skolorna. Mål och betygskriterier har setts över. Betygskriterierna har kompletterats med kriterier för Mycket väl godkänd. I de ämneskommentarer som följer diskuteras de förändringar som gjorts i respektive ämne.

Samhällsförändringar och förändringar av värderingar och attityder har diskuterats i relation till varje ämne eller ämnesblock. Ett exempel på en sådan förändring är de senaste årens IT-utveckling som på ett nytt sätt aktualiserar vikten av källkritik. Nya forskningsrön har också påverkat innehållet. Det kommer t.ex. till uttryck i kursplanen i musik, där musikens personlighetsutvecklande kraft lyfts fram. Läs- och skrivutveckling, kulturaspekter och kunskaper om nationella minoriteter har också lyfts fram i kursplanerna.

Tre aspekter har genomsytrat revideringen:

- För det första är det viktigt att det finns tydliga kopplingar i kursplanerna till läroplanen, dvs. konkretiseringar av hur varje ämne kan bidra till kunskapsmålen och värdegrunden i läroplanen. Läroplansmålen får kött och blod i kursplanerna.
- För det andra måste balansen mellan nationellt och lokalt vara tydlig. De nationella kursplanerna skall ange en ram för ämnets innehåll och beskriva vilka kunskaper som skall eftersträvas, men valet av stoff

och metoder görs av lärare och elever. Att beskrivningar av stoff har lyfts ut ur kursplanerna betyder inte att stofffrågorna är mindre viktiga. Det betyder att det finns så mycket alternativt stoff att välja på, att det är omöjligt att i de nationella kursplanerna ange vilket stoff som skall väljas för att konkretisera innehållet.

- För det tredje skall det finnas en kontinuitet och progression mellan grundskola och gymnasieskola. Eleven skall uppleva att studierna i gymnasieskolan knyter an till grundskolan men också innebär nya utmaningar.

Strukturförändringar

Samhällsorienterande och naturorienterande ämnen

Kursplanerna för de samhällsorienterande ämnena har skrivits så att den gemensamma kursplanen tillsammans med varje ämneskursplan bildar en helhet, oberoende av hur undervisningen organiseras och genomförs. Det betyder att både den gemensamma kursplanen och ämneskursplanerna nu skall läsas och användas tillsammans oavsett om undervisningen sker i ämnesblock eller som enskilt ämne. Den gemensamma texten har skrivits så att den visar på några för ämnena gemensamma innehållsliga perspektiv som kan utvecklas på olika sätt inom ramen för varje ämne.

Kursplanerna i de naturorienterande ämnena är uppbyggda på samma sätt som kursplanerna i samhällsorienterande ämnen. Den gemensamma kursplanen bildar en helhet tillsammans med ämneskursplanerna. Men till skillnad från de samhällsorienterande ämnena så är också betygskriterierna gemensamma. Anledningen till detta är att de naturorienterande ämnena har bedömts ha så likartad karaktär att betygskriterierna kan vara gemensamma liksom tidigare.

Språk

Kursplanerna i språk har byggts upp i ett kursutformat system i sju steg som griper över både grundskola och gymna-

sieskola. Detta har gjorts bl.a. för att möjliggöra kontinuitet och progression mellan de båda skolformerna. Det innebär inte några stora strukturella förändringar för grundskolans del. Eleverna läser engelska till och med steg 4, ett modernt språk till och med steg 2 och kan läsa ytterligare ett modernt språk, steg 1. Målen som skall uppnås beskrivs som tidigare för år fem och år nio i engelska och för år nio i moderna språk. För moderna språk finns mål dels när de läses inom ramen för språkvalet och dels när de läses inom ramen för elevens val.

Teckenspråk för hörande

Teckenspråk har tidigare bara kunnat läsas inom ramen för språkvalet. Men det har funnits önskemål om att kunna läsa ämnet utan att det påverkar "förstahandsvalet" av ett språk. Kursplanen har därför nu fått mål att uppnå och betygskriterier även för steg 1, dvs. det som läses inom ramen för elevens val.

Modersmål

Kursplanen i modersmål har fått samma struktur som andra kursplaner. I kursplanen betonas att den gäller för elever som har sitt modersmål som levande umgängesspråk, medan elever som inte uppfyller detta krav kan läsa ursprungslandets språk enligt kursplanen för moderna språk.

Hur är kursplaner och betygskriterier uppbyggda?

Kursplan

Varje kursplan inleds med ett avsnitt som heter **Ämnets syfte och roll i utbildningen**. Det ersätter det tidigare orubricerade allmänt beskrivande inledningsavsnittet i kursplanerna. I avsnittet motiveras varför ämnet ingår i elevernas utbildning. Det görs genom att ämnets bidrag till att förverkliga läroplanens värdegrund och mål beskrivs. Dessutom beskrivs hur ämnet bidrar till att eleverna får de kunskaper de behöver för att leva och verka i samhället.

Syftet med ämnet ligger till grund för den inriktning av undervisningen som beskrivs i **Mål att sträva mot**. Målen att sträva mot är utformade så att de skall visa vilka kunskaper som skolan skall sträva efter att alla elever utvecklar. Dessa mål sätter inte någon gräns för elevernas utveckling. Målen att sträva mot är alltså inte "svåra" mål avsedda för vissa elever utan de visar vad utbildningen skall handla om och tar sikte på alla elever. Målen att sträva mot skall vara utgångspunkt för lärarnas planering tillsammans med eleverna. Redan från de första skolåren skall dessa mål utgöra grunden för undervisningens inriktning och fungera som underlag för planeringen.

I avsnittet **Ämnets karaktär och uppbyggnad** beskrivs ämnets kärna, dvs. dess innehåll och centrala begrepp. Avsnittet beskriver också ämnets identitet och dess väsentliga perspektiv och är ett stöd vid planeringen av undervisningen. Avsnittet ser olika ut i de olika kursplanerna beroende på respektive ämnes karaktär. Vissa ämnen beskrivs t.ex. utifrån de delar eller kompetenser som är centrala. Andra har en mer processinriktad struktur.

Mål att uppnå beskriver vad varje elev minst skall kunna efter det femte respektive det nionde skolåret. På nationell nivå fungerar målen att uppnå som ett redskap för att nå en likvärdig utbildning och skall ses som ett krav på skolan att ge alla elever en miniminivå av kunskaper. De skall fungera som indikatorer på om undervisningen har fungerat, om alla elever är med. För den enskilde eleven är målen år fem en kontrollstation och ger skolan en fingervisning om vilket stöd en elev kan behöva för att nå målen år nio. De är också redskap för kommunikation mellan skola, elev och föräldrar om elevens resultat och utveckling. Målen år nio ligger till grund för bedömningen av om en elev har nått tillräckligt långt i sin kunskapsutveckling för att få betyget Godkänd.

Bedömning

I avsnittet **Bedömningens inriktning** beskrivs de kunskaper och kunskapskvaliteter som skall bedömas oavsett betygssteg. Avsnittet är därmed ett stöd i det lokala arbetet med att skapa en bedömningsgrund. Lärare behöver stämma av den egna bedömningsgrunden gentemot de nationella kriterierna och i förhållande till kollegors tolkningar av dessa. Bedömningen tar sikte på vad eleverna kan i förhållande till de mål som anges.

Betygskriterierna anger hur kunskapskvaliteterna ser ut för betygsstegen Väl godkänd respektive Mycket väl godkänd. Det högre betygssteget innefattar det lägre. Det betyder att för att nå MVG så måste eleven ha kunskaper som motsvaras av kriterierna för både VG och MVG. I de flesta ämnena har detta inneburit att kriterierna blivit färre för det högsta betygssteget. Ibland bygger kriterierna för VG och MVG på samma kvaliteter och ibland framkommer nya kvaliteter för MVG. Kriterier för alla betygssteg är dock relaterade till ämnets kärna. Det är inte kuriosas eller något slags "överkurs" som skall bedömas för de högre betygen. Huvudregeln är att eleven skall nå samtliga kriterier för VG respektive MVG för att få betyget, men särskilt väl utvecklade kunskaper inom något eller några områden kan kompensera att eleven inte uppfyller kraven fullt ut inom ett eller ett par andra områden.

Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygssättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. Med särskilda

skäl avses funktionshinder eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst mål eller uppfylla ett visst kriterium. Detta gäller samtliga betygssteg.

Eleverna skall bedömas utifrån sina kunskaper. Det är inte bara de kunskaper som eleverna tillägnat sig under lektioner i det berörda ämnet som skall ligga till grund för bedömningen. Kunskaper kan också utvecklas i andra sammanhang.

Mål och kriterier

Om man jämför hur olika mål och kriterier är skrivna så kan man se samband mellan hur de är skrivna och vilken funktion de har. I mål att sträva mot används begrepp som "utveckla", "fördjupa", "tillägna sig", "bli förtrogen med" för att tydliggöra att detta är utvecklingsmål som inte har någon gräns. I mål att uppnå beskrivs vad eleverna skall kunna och uttrycker därmed en kunskapsnivå som alla elever skall nå. I betygskriterierna används verb som beskriver hur eleverna på olika sätt visar vilka kunskaper de har, t.ex. exemplifierar, argumenterar, reflekterar över, förklarar och beskriver.

En strävan har varit att beskriva vad som skulle kunna kallas för reflekterad kunskap, dvs. att fakta får betydelse endast insatta i ett sammanhang. Att kunna uppfatta t.ex. samband, likheter, olikheter och konsekvenser betonas i både mål och kriterier. Därmed lyfts inte bara olika kunskapsområden fram utan också olika kvaliteter i kunnandet som är viktiga för att kunna ta ställning och agera i samhället. En viktig strävan har varit att inte inskränka frirummet genom att utarbeta kriterier som är mer detaljerade och styrande än målen.

Hur samspelar läroplan, kursplan och betygskriterier?

Kursplaner och betygskriterier bildar tillsammans med läroplanen en helhet. Både läroplanens värdegrund och läroplanens kunskapsmål genomsyrar kursplanernas mål och betygskriterierna. Det är dock först när kursplanerna blir belysta av läroplanen som helheten framträder. Att koppla ihop läroplan med kursplanerna är nödvändigt för att kunna skapa en helhet i verksamheten, organisera undervisningen, samordna arbetet mellan ämnen och välja arbetssätt.

Kursplanemålen konkretiserar läroplanens mål

Under rubriken *Kunskaper i Lpo 94* finns t.ex. målet att skolan skall sträva efter att varje elev

- befäster en vana att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl kunskaper som förnuftsmässiga och etiska överväganden.

I kursplanernas mål att sträva mot framgår hur olika ämnen bidrar till detta.

I kursplanen för *engelska* återfinns t.ex. ett mål som säger att skolan skall bidra till att eleven

- utvecklar sin förmåga att delta aktivt i samtal och skriftlig kommunikation, uttrycka sina egna tankar på engelska samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter.

I *matematik* finns ett mål som säger att skolan ska sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att förstå, föra och använda

logiska resonemang, dra slutsatser och generalisera samt muntligt och skriftligt förklara och argumentera för sitt tänkande.

Liknande mål finns t.ex. i slöjd, bild och geografi. I *slöjd*:

- utvecklar förmågan att göra och motivera personliga ställningstaganden kring estetiska, etiska och funktionella värden.

I *bild*:

- utvecklar förmågan att analysera och samtala om bilder och förståelse av att bilden bär betydelser, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande.

I *geografi*:

- utvecklar förmågan att reflektera kring och ta medveten ställning till olika alternativ för resursanvändning utifrån ett ekologiskt tänkande.

Det finns kopplingar mellan mål och kriterier

Ett par mål att sträva mot i ämnet *svenska* lyder:

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera.

Ett mål som eleven skall ha uppnått år nio är att

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner och sätta sig in i andras tankar samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår och är begripligt.

För Väl godkänt krävs att

- eleven argumenterar i diskussioner och grupp-
arbeten för den egna åsikten, ställer frågor som hör
till ämnet, lyssnar på andra och granskar sina egna
och andras argument.

För Mycket väl godkänt förväntas att

- eleven uttrycker sig säkert, välformulerat och med
tydligt sammanhang i tal och skrift.

Värdegrunden genomsyrar kursplanen

Läroplanens värdegrund finns formulerad både i dess allmänna inledningstext och i målen under rubriken Normer och värden. Att göra länknings till kursplanerna är inte så enkelt som att enbart söka efter samma ord som finns i läroplanens mål. Det handlar mer om att analysera och reflektera över vilka innebörder texterna i kursplanerna har i ett värdegrundsperspektiv.

Att ”det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund” slås fast i inledningstexten i läroplanen. Där kan man också läsa att ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla”. I läroplanens mål konkretiseras värdegrunden ytterligare. De olika ämnena bidrar i sin tur till att utveckla denna värdegrund hos eleverna.

Demokratin är en genomgripande värdegrund som förtydligas i kursplanerna. Ett exempel är *de samhällsorienterande ämnena*.

I den gemensamma kursplanen för de samhällsorienterande ämnena sägs i avsnittet Ämnets syfte och roll i utbildningen att ”kunskaperna skall ge en grund för att delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle och för att medverka till en hållbar samhällsutveckling”.

I målen att sträva mot preciseras detta. Skolan skall sträva efter att eleven:

- utvecklar en tilltro till sin egen förmåga att påverka

och en vilja att hävda demokratiska värden samt blir förtrogen med sina rättigheter och skyldigheter som medborgare i ett demokratiskt samhälle,

- deltar aktivt i samhällsliv och samhällsutveckling samt tar ansvar för livsmiljön,
- utvecklar respekt för andra människors ställningstaganden men uppmärksammar och tar avstånd från sådana som innebär förtryck och kränkningar,
- gör det till en vana att i sitt handlande ta hänsyn till allas lika värde och rättigheter, oberoende av exempelvis kön, klass och etnisk tillhörighet,
- utvecklar förmåga att se konsekvenser av sina och andras ställningstaganden och handlingar.

Demokrati som livsform och politiskt system behandlas också i avsnittet Det samhällsorienterande kunskapsområdets karaktär och uppbyggnad. Här betonas att demokrati inte alltid kan ses som ett lättolkat och entydigt begrepp: "De demokratiska värdena är inte en gång för alla givna. Samhällets medborgare måste tillsammans tolka, förankra, försvara och ständigt utveckla demokratin."

Detta kommer sedan till uttryck på olika sätt i mål att uppnå för år fem och år nio. Ett av målen i år fem är formulerat:

- Eleven skall känna till och kunna resonera kring grundtankar i ett demokratiskt system och praktisera demokrati i vardaglig handling.

Det är inte några absoluta, statiska kunskaper som efterfrågas, utan eleven skall kunna urskilja frågor som har betydelse för demokratiska handlingar, aktivt kunna resonera kring dem och i vardagen kunna värdera och agera utifrån dessa resonemang. Detta mål måste kopplas till motsvarande mål att sträva mot för att förstås i hela sin vidd.

Ett mål för år nio ställer större krav på en utvecklad analytisk förmåga hos eleven.

- Eleven skall förstå grundläggande begrepp och företeelser i ett demokratiskt system och kunna

problematisera demokratiska förhållningssätt i vardagen.

I de enskilda samhällsorienterande ämnena utvecklas kunskaper som skall ge stöd för möjligheterna att nå målen. Exempel på kunskaper som skolan skall sträva efter att eleven utvecklar är:

I *geografi*

- ökar sin förståelse för människans levnadsvillkor genom vidgade kunskaper om natur och samhälle och om sambanden däremellan i olika delar av världen.

I *historia*

- förvärvar ett historiemedvetande, som underlättar tolkningen av händelser och skeenden i nutiden och skapar en beredskap inför framtiden.

I *religionskunskap*

- utvecklar förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande.

Ämnet *sambällskunskap* har naturligtvis en central roll i detta sammanhang. Här konstateras att skolan i sin undervisning skall sträva efter att eleverna "omfattar och praktiserar demokratins värdegrund". Här anges också en rad kunskaper som är nödvändiga för att kunna ta ställning och göra överväganden i demokratisk anda. Det handlar om kunskaper om skiftande samhällsförhållanden och deras relation till demokratiska principer, kunskaper om rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle och förståelse av hur olika intressen, ideologier och traditioner påverkar sättet att se på individ och samhälle.

Men kopplingar kan inte bara göras mellan läroplanens värdegrund å ena sidan och målen i kursplanerna å andra sidan. Kursplanernas mål kan också kopplas tillbaka till andra

kunskapsmål som finns i *läroplanen*, t.ex. att varje elev

- utvecklar tillit till sin egen förmåga,
- känner trygghet och lär sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra,
- befäster en vana att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl kunskaper som på förnuftsmässiga och etiska överväganden,
- lär sig att lyssna, diskutera, argumentera och använda sina kunskaper som redskap för att formulera och pröva antaganden och lösa problem, reflektera över erfarenheter och kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden.

Ett mål i läroplanen går igen i flera ämnen

Man kan också titta på ett enskilt mål i läroplanen och se hur det kommer till uttryck i olika kursplaner.

Under rubriken Normer och värden står det att skolan skall sträva efter att varje elev

- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen.

Hur kommer detta mål till uttryck i några kursplaner?

Idrott och hälsa: Under rubriken Ämnets syfte och roll i utbildningen beskrivs att "ett grundläggande syfte med ämnet är också att skapa förutsättningar för alla att delta i olika aktiviteter på sina egna villkor, utveckla gemenskap och samarbetsförmåga samt förståelse och respekt för andra". I avsnittet Ämnets karaktär och uppbyggnad konkretiseras dessa inslag ytterligare. Att människor har olika fysiska förutsättningar kan också diskuteras i ett etiskt perspektiv. Skilda kulturella traditioner när det gäller rörelseuttryck likaså. Två mål att sträva mot aktualiserar värdegrundsperspektivet. Ett handlar om att eleven

- utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt utvecklar en positiv självbild.

Ett annat handlar om att eleven

- utvecklar en förmåga att organisera och leda aktiviteter.

Även ett MVG-kriterium länkar till de exemplifierade målen att sträva mot, nämligen att

- eleven organiserar motions-, idrotts- eller friluftsför aktiviteter tillsammans med andra med hänsyn till olika deltagares behov.

Historia: I kursplanen betonas att historia gör det möjligt för människor att se sig själva och samhällets utveckling i ett tidsperspektiv. Villkoren för olika samhällsklasser och etniska grupper framträder också i historieämnet. Dessa aspekter återfinns i olika målskrivningar och betygskriterier.

Två mål att sträva mot tar upp dessa aspekter, nämligen att eleven

- tillägnar sig ett brett och djupt kunnande om kulturarvet, även så som det utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper, samt utvecklar insikt om den identitet som detta ger,
- blir medveten om att historiskt givna samhälls- och kulturformer är tidsbundna och att varje tids människor skall bedömas utifrån sin tids villkor.

När eleverna har gått ut nian skall de ha uppnått två mål som tar upp dessa värdegrundsaspekter. De skall

- ha insikt i hur stora samhälleliga omvälvningar har förändrat människors livsvillkor,
- kunna reflektera över hur information och propaganda har använts förr och används idag som ett medel för påverkan.

Två VG-kriterier knyter också an till de här relaterade värdegrundsaspekterna.

- Eleven beskriver och reflekterar över likheter och olikheter mellan olika människors och gruppers livsvillkor idag och förhållanden för tidigare släktled.

- Eleven ger exempel på hur olika kulturer har påverkat varandra i historisk tid, liksom hur den påverkan fortfarande sker.

Musik: Musikens gränsöverskridande och förståelseskapande karaktär betonas i de båda ämnesbeskrivande avsnitten. Avsnittet Ämnets syfte och roll i utbildningen avslutas med meningen: "Musik är också ett gränsöverskridande språk som främjar förståelse och tolerans samt underlättar integration och samverkan i skola och samhälle." På ett liknande sätt avrundas avsnittet Ämnets karaktär och uppbyggnad: "Musikens gränsöverskridande karaktär kan ge eleverna möjligheter att samverka i gemensamt musicerande oberoende av etnisk och kulturell bakgrund och gör ämnet till ett socialt viktigt instrument i skolan." I ett av målen att sträva mot är formuleringen

- utvecklar sitt musicerande och lyssnande till att omfatta musik inom olika epoker och genrer, sin förmåga att kritiskt granska och värdera musik samt sin förståelse och respekt för andra människors musikpreferenser.

Svenska: I svenskämnet är det språket, kommunikationen, argumentationen, samarbetet och de kulturella identitetsfrågorna som kan betonas i ett värdegrundsperspektiv. I avsnittet Ämnets karaktär och uppbyggnad lyfts arbetet med språket fram: "Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Det ger kunskap om det svenska språket, om olika kulturarv och om vår omvärld." Några mål att sträva mot betonar utvecklandet av fantasin och lusten att lära och skapa med hjälp av språket och litteraturen. Ett mål att uppnå i slutet av nionde skolåret framhåller att eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner och sätta sig in i andras tankar samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår och är begripligt.

Ett annat mål att uppnå tar upp att eleven skall

- kunna läsa, reflektera över och sätta in i ett sam-

manhang några skönlitterära verk och författarskap som har betydelse för människors sätt att leva och tänka.

Ett kriterium för VG är att

- eleven argumenterar i diskussioner och grupp-
arbeten för den egna åsikten, ställer frågor som hör
till ämnet, lyssnar på andra och granskar sina egna
och andras argument.

Vad har hänt i de olika ämnena?

Bild

Den stora förändringen av ämnet genomfördes i Läroplan för grundskolan 1980, då ämnet bytte namn från Teckning till Bild. Från att ha varit ett praktiskt estetiskt ämne med inriktning mot fritt skapande, konst och konsthantverk vidgades ämnets ansvarsområde. Det nya mediasamhället och utvecklingen inom konstområdet ställde krav på ett ämne som i skolan tog ansvar för bilden och bildspråket på motsvarande sätt som ämnet svenska ansvarade för det talade och skrivna språket. Ämnets inriktning förstärktes i mitten av 1990-talet i och med införandet av Lpo 94. När kursplanen nu, vid ingången till 2000-talet, revideras riktas uppmärksamheten åter mot skolans och bildämnets ansvar för bilden i en ny digitaliserad värld.

Vid revideringen av kursplanen i bild har avsikten varit att förstärka det centrala i utbildningen, som är elevens förmåga att använda bilden som en av flera vägar till kunskap och personlig utveckling. I kursplanen läggs stor vikt vid det kreativa seendet och det visuella i barns och ungdomars livsvärld. Seendet och det kritiska betraktandet ses som en framgångsrik väg i bildskapandet. Populärkulturens medskapande roll i utvecklingen av barn- och ungdomskulturen har lyfts fram liksom barns och ungdomars rätt till yttrandefrihet, inom ramen för ett vidgat språkbegrepp.

Utvecklingen av nya bildburna medier går snabbt. Den rörliga bilden har flyttat in i den digitala världen. Produktionsutrustningen har förenklats och möjligheter att skapa och kommunicera med bilder ökar. Datorerna har gjort sitt intåg i skolan. En ny bildvärld växer fram i pedagogiska program

samtidigt med att program för eget bildskapande utvecklas. Internetanvändning ger eleverna tillgång till det globala nätets olika vägar att kommunicera med egna och andras bilder. Möjligheter att modellera med tredimensionella program öppnar för bilder och bildkoder som kan varieras och nyanteras på nya sätt och stimulera elevernas lust att beskriva och berätta. Till detta kan läggas den digitala fototekniken som inbjuder till att bearbeta och förändra bilder, konstruera och rekonstruera olika verkligheter, leka med identiteter och skapa sig själv.

I den digitala världen har den fotografiska bildens trovärdighet minskat på gott och ont. Gränsen mellan dokumentära och fiktiva bilder suddas ut. Relationen mellan original och kopia diskuteras livligt inom bildkonsten. Bild och text samverkar och att beskära en bild kan idag jämföras med att ändra ett ord i en mening. Vad som är sant eller osant i en bild kan endast mötas genom att elevernas kunskap om bildspråket ökar och här spelar det egna bildskapandet en central roll. Bildanalys och bildkommunikation kan bidra till att öka elevernas medvetenhet om hur information kan styras, kontrolleras och formuleras.

I kursplanen har bildens beröringspunkter med andra ämnen och dess betydelse för förverkligandet av läroplanens övergripande mål lyfts fram. Ett sådant mål är kopplat till FN:s Barnkonvention som slår fast att barn har rätt till yttrandefrihet. Konventionen ger även barn rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet. Arbetsgruppen Kultur i skolan konstaterar i detta sammanhang att det måste vara skolan, som från ett barn- och ungdomsperspektiv definierar vilket innehåll och vilka kulturformer som skall ingå i samarbetet med kulturinstitutioner. Kursplanen knyter även an till regeringens handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design. I programmet riktas särskild uppmärksamhet mot skolans fysiska och psykosociala miljö och mot kvaliteter och skönhetsaspekter i skolan så som formspråk och kulturmiljö.

Ämnets mål har, i förhållande till föregående kursplan, genomgått marginella förändringar. Den betoning som läggs på lärandet i barns och ungdomars egna kulturer, kopplat till nya medier har lett till att kursplanen tillförts bedömningsfaktorer som tar upp samarbete och elevernas roll som medskapare och konstruktörer av kunskap. Kriterierna för Väl

godkänd har minskat till antalet, men med i huvudsak bibehållet innehåll.

Hem- och konsumentkunskap

Det tidigare ämnet Hemkunskap har efter beslut i riksdagen nu fått benämningen Hem- och konsumentkunskap.

Ämnet bidrar till att grundläggande demokratiska värden som främjandet av jämställdhet, miljö och alla människors lika värde tydliggörs och bearbetas. I Hem- och konsumentkunskap tränas eleverna till etiska ställningstaganden och ett reflekterande förhållningssätt. De får insikt om samband mellan å ena sidan de egna handlingarna i hem och familj och å andra sidan samhälle och natur.

Vardagslivet och hemmet står i centrum i kursplanen. Kunskapsområden som behandlas i ämnet är social gemenskap, mat och måltider, boende och konsumentekonomi. Ämnet integrerar dessa kunskapsområden till en helhet genom att det tar sin utgångspunkt i en verklighetsnära hem-situation och i elevernas nyfikenhet och frågor.

Kunskapsområdet social gemenskap är en nyhet jämfört med 1994 års kursplan. Det medför t.ex. att uttryck som "vård av bostaden" ersätts med "att skapa och vårda ett hem". Genom att fokusera hemmet sätts relationer i fokus – ett hem är så mycket mer än ett tak över huvudet. Därför lyfts också egenvärdet av verksamheterna i hushållet fram, såväl vad gäller den materiella sidan som den sociala och medmänskliga.

På liknande sätt har området mat vidgats till mat och måltider för att visa måltidens sociala och kommunikativa funktion. Måltiden är en del av en lång process, vilken omfattar allt från planering och inköp till sopsortering och rengöring. Den är därför en unik utgångspunkt för att behandla frågor inom skilda områden som konsumentekonomi, naturvetenskap, etik och estetik.

Konsumentaspekter har fått en starkare ställning i kursplanen. Bland annat betonas elevernas förmåga att hantera reklam och information, liksom förmågan att väga in aspekter om ekonomiska och andra resurser när beslut fattas i hushållet.

I kursplanen från 1994 står det att teori och praktik kom-

bineras i hemkunskap. I den nu reviderade kursplanen är denna tudelning borta och istället talas det om kunskap-i-handling. I ämnet Hem- och konsumentkunskap får kunskaper liv utifrån autentiska situationer där intellekt, känsla, sinnen och handling förenas. Att reflektera-i-handling, att göra och sedan stanna upp och begrunda ur olika perspektiv, är viktigt. Först då blir aktiviteten kunskap. Genomförandet av verksamheter i hushållet utgör en central utgångspunkt för undervisningen och bedömningen.

Redan i den tidigare kursplanen betonades att undervisningen i ämnet ska genomsyras av perspektiven hälsa och resurshushållning. Till detta läggs i den reviderade kursplanen ytterligare två perspektiv: jämställdhet och kultur. Detta framgår också av bedömningens inriktning.

Den nya kursplanen innebär således att eleverna reflekterar ur flera perspektiv under hela arbetsprocessen och ämnet blir därmed mer komplext. Detta har betydelse för undervisningens innehåll, arbetssätt och för bedömningen. Nya begrepp har förts in och andra har fått en ny betydelse. Exempel på begrepp vars betydelse har förändrats är kultur och hälsa. Kultur handlar om sinnesupplevelser och skapande och om egen och andras kultur, dvs. människors skilda sätt att tänka och agera vid inköp, måltider, högtider, hushållning etc. Hälsa och välbefinnande innebär att i undervisningen skapa förutsättningar för och stödja eleverna i deras val av livsstil. Nya begrepp i kursplanen är t.ex. hantverkskunnande, kommunikation, agerande samt vanor och rutiner. Att kommunicera betyder bl.a. att tala och skriva men också att varje individ i handling uttrycker en viss kultur, t.ex. vid inköp, vid skapandet av en måltid eller vid städarbete. Det medför att undervisningen skall skapa förutsättningar för kommunikation och agerande så att eleverna förstår sig själva, andra och sin omvärld, så att deras självtillit stärks och förmågan till medvetna handlingar främjas.

Idrott och hälsa

Det föreligger starka samband mellan livsstil, livsmiljö, hälsa och livskvalitet och i ämnet idrott och hälsa finns goda möjligheter att omsätta diskussioner och kunskaper kring dessa

samband. Ämnets kärna utgörs av fysisk aktivitet och av upplevelser och erfarenheter kopplade till idrott och hälsa. Genom ämnet stimuleras eleverna till ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet och sambandet mellan fysisk aktivitet, hälsa och livsstil synliggörs.

Grundläggande för ämnet är ett hälsoperspektiv som innefattar såväl fysiskt och psykiskt som socialt välbefinnande. I ett etiskt perspektiv ryms överväganden och ansvarstagande för den gemensamma miljön och frågor om förståelse för människors olika förutsättningar.

I kursplanerna betonas vikten av att medvetandegöra attityder och värderingar som styr valet av livsstil. En av skolans uppgifter är att fostra individen i en demokratisk anda. Elevinflytande har fått en framskjuten roll och ämnet skall vara utformat så att alla ges möjlighet att utvecklas efter egna förutsättningar.

Det är viktigt att eleverna inte bara kopplar fysisk aktivitet till ämnet idrott och hälsa, utan också till fritidens olika aktiviteter. Fritiden har stor betydelse för den egna livskvalitén och för människors upplevelse av samhällets kvalitet. Därför bör en samordning med och samverkan mellan andra ämnen och med det omgivande samhället ske, så att eleverna får ytterligare erfarenhet av sammanhang som hjälper dem att utveckla en aktiv fritid. Med tillgång till en vidgad repertoar av rörelsefärdigheter och genom att öka möjligheterna för så många som möjligt att finna någon aktivitet inom kroppsövningsområdet som tilltalar just dem, blir fler fysiskt aktiva.

Ämnet har ett värde som kulturbärare. Idrott och friluftsliv kan betraktas som en del av vårt kulturarv och rymmer motionsformer som vi har glädje av hela livet. Det är därför betydelsefullt att ämnet ger sådana allsidiga och grundläggande kunskaper och färdigheter som utgör nödvändiga förutsättningar för barns och ungdomars aktiva deltagande i skilda motionsformer och friluftaktiviteter. Kunskaper om allemansrätten har lyfts in i kursplanen.

En ambition vid revideringen har varit att lyfta fram den nära kopplingen mellan begreppen idrott och hälsa samt att starkt betona ämnets hälsoperspektiv. Innehållet i de tidigare målen att sträva mot finns kvar, men flera har bearbetats och gjorts tydligare. Progressionen i målen att uppnå och i betygskriterier har också gjorts tydligare.

Matematik

Innehållsmässigt är de förändringar som genomförts i matematik relativt små. Den tidigare kursplanen har mottagits väl och det finns inte några tydliga förslag till större förändringar. Detta gäller också de kravnivåer som uttrycks i Mål att uppnå. Trots att andelen elever som inte når upp till betyget godkänd är större i matematik än i t.ex. svenska och engelska är det få lärare som vill sänka kraven. Med mål för lärande i matematik redan i förskolans nya läroplan och med hjälp av kompetensutveckling och ett mera utvecklat samarbete mellan lärare från förskolans första år till grundskolans sista år finns förutsättningar för bättre resultat än vi kan se idag.

Det har funnits förslag att målen för algebra, ekvationer och funktioner skulle flyttas till gymnasiet till förmån för mera vardagsnära matematik i grundskolan. Resultat från forskning om vad elever tidigt kan och bör få möjlighet att lära sig samt resultat från nationella prov och internationella jämförelser av elevernas kunnande inom de aktuella kunskapsområdena ger inget stöd för en sådan förändring. Tvärtom borde fler elever få möjlighet att möta matematiska idéer och uttrycksformer från algebran tidigare än i dag – men i en form som stimulerar och utmanar deras tänkande och ger dem språk och begrepp att utforska innebörden och styrkan i algebraiska mönster och samband.

Förändringar har genomförts för att göra texten kortare och innehållet tydligare. Ämnets syfte och roll i utbildningen har fått en tydlig skrivning för att framhålla matematikens roll i vår kultur och betydelsen av att utveckla elevernas intresse och förmåga att kommunicera med matematikens språk och uttrycksformer. Det gäller också betydelsen av att få upptäcka estetiska värden i ämnet och att få uppleva den tillfredsställelse och glädje som ligger i att kunna förstå och lösa problem.

Texten mellan de båda grupperna av mål att sträva mot har ändrats. Det tidigare använda ordet "förutsätter" kunde tolkas så att man först måste arbeta mot innehållsmålen innan man tog itu med de övergripande målen att sträva mot. Med den nya texten betonas att det mera handlar om ett samspel – att lärande i matematik inte är hierarkiskt och linjärt utan mera kan ses som utveckling av nätverk av kunnande.

Den inledande formuleringen i Mål att uppnå för såväl det femte som det nionde skolåret ska tydliggöra dess karaktär av övergripande tolkningsram inom vilken övriga mål att uppnå skall tolkas.

Forskning visar att matematikundervisningen av tradition alltför ofta reduceras till begränsade delar av kursplanen med särskild betoning på rutinmässiga räkneövningar. För att uppmärksamma detta problem har kursplanen utökats med ett avsnitt som betonar vikten av att alla elever får rika tillfällen att lära matematikens olika kvaliteter.

Musik

Revideringen av kursplanen i musik har inriktats mot att förtydliga ämnets roll och funktion och anpassa mål och betygskriterier till ämnets utveckling i skola och samhälle samt till aktuell forskning. Detta innebär en fokusering på ämnets kärna - musicerande och skapande - där det personliga och gemensamma musikutövandet är grunden för musikupplevelse och lärande. Dessutom tydliggörs ämnesövergripande samband och personlighetsutvecklande moment.

Det centrala i utbildningen är elevernas eget musikutövande i form av vokalt och instrumentalt musicerande och skapande - enskilt och i grupp. Det kan vara svårt att musicera meningsfullt i stora elevgrupper på upp till 30 elever. Dessa aktiviteter måste därför kunna genomföras i flexibla grupp-sammansättningar där eleverna själva tar ett ökat ansvar. Därför skrivs genomgående "gruppmusicerande" i kursplanen. Kursplanen lyfter fram reflektion, analys och diskussion kring det man lär. Syftet är att öka den egna kompetensen att lära självständigt. Inslagen av självstudier, t.ex. färdighetsträning på instrument, kommer att bli vanligare. Skolans roll måste i framtiden vara att ta tillvara, utveckla och stödja alla elevers musikaliska förutsättningar. IT är här ett viktigt verktyg för lärandet.

Den egna rösten är viktig i barn- och ungdomsåren. En positiv attityd till den egna rösten har stor social betydelse och röstträning och vokalt musicerande är centralt i musikämnet. Sångförmågan och tilliten till den egna rösten och dess utvecklingsmöjligheter finns både som mål att sträva mot och som mål att uppnå.

Informationstekniken har skapat nya förutsättningar för musiken i skolan. IT stöder ett individuellt lärande och erbjuder nya möjligheter för kommunikation, skapande och musicerande. Datorer och digitala instrument används i de flesta skolor. Via internet kan elever och lärare samarbeta med andra runt hela jorden och t.ex. skicka sin musik till varandra. Många elever gör idag egna kompositioner med hjälp av den nya tekniken. Av avgörande betydelse är att IT ger visuellt stöd för lärandet. Idag pågår ett utvecklingsarbete med interaktiva läromedel inom musik. Användningen av dessa kommer inte att vara begränsade till skolans lokaler utan möjliggöra lärande oberoende av plats. Dessa nya möjligheter att använda IT som stöd i musikutbildningen är ett övergripande mål i kursplanen som får en närmare beskrivning under Ämnets karaktär och uppbyggnad.

Ämnets relation till och beröringspunkter med andra ämnen i skolan och dess betydelse för att förverkliga läroplanens övergripande mål har lyfts fram. Ämnet utgör en stor potential i befrämjandet av mental hälsa, logisk/matematisk förståelse, social kompetens och kommunikationsförmåga. I musikämnet utvecklas egenskaper som ledarskap, ansvarstagande, samarbetsförmåga och kreativt tänkande – kunskaper som bedöms viktiga för framtidens yrkesliv. I revideringen har detta skrivits in i mål och betygskriterier. Det är också verifierat att musikaliska aktiviteter kan höja barns och ungdomars kapacitet i andra ämnen.

Den reviderade kursplanen lyfter fram det producerande och gestaltande i ämnet där idéer och känslor uttrycks och gestaltas genom musik, ofta i kombination med rörelse, dans, text, bildmedier och drama. I processen ingår idéutveckling, val av gestaltsform, produktion och uppförande, dvs. kommunikation med andra i eller utanför skolan samt reflektion utifrån det som gestaltats. Produktion och gestaltning kopplas på detta sätt till förståelse och användning av musikaliska begrepp. Dans och rörelse är uttrycksformer som har en självklar plats i skolan. I den reviderade kursplanen i musik ingår dans och rörelse tillsammans med andra uttrycks- och gestaltsformer på olika målnivåer.

I den tidigare kursplanen är lyssnande nästan alltid kopplat till musikhistoria. Lyssnande förekommer emellertid alltid i musikutövning. Lyssnande som separat aktivitet har därför

tagits bort i kursplanen. I målen att sträva mot har "aktivt musiklyssnande" ersatts med "medvetet lyssnande" som en väg till musikupplevelse och fördjupad kunskap med tillämpning inom alla moment i kursplanen.

Naturorienterande ämnen

De naturorienterande ämnena, biologi, fysik och kemi, har en lång tradition som skolämnen. Ämnenas innehåll liksom undervisningens praxis vilar på väl beprövad erfarenhet. Sedd över ett längre tidsperspektiv har undervisningen utvecklats från att ha varit starkt disciplinorienterad till en mer elevanpassad verksamhet. I dag läggs stor vikt vid elevens språkliga och sociala utveckling. Därtill kan man nu se en starkare fokusering på kunskapens användning i vardagliga situationer och samhällsanknutna frågor.

En ambition vid revideringen av kursplanerna har varit att konstruera en kursplan som leder till en skolverksamhet som fångar elevens intresse. Grundtanken är att förskjuta tyngdpunkten av studiernas inriktning från faktainläring till en mer mångfacetterad syn på naturvetenskaplig kunskap och verksamhet. Denna grundtanke konkretiseras bl.a. genom att eleven får insikter i frågor om hur den aktuella kunskapen har vuxit fram och om hur eleven själv utvecklar sin kunskap. Med detta perspektiv är ambitionen också att framhålla naturvetenskapen som en öppen och kreativ verksamhet. I kursplanen lyfts fram att eleven skall jämföra naturvetenskapen med andra kulturers världsbilder, med myter och sagor och med äldre tiders naturvetenskap. Genom att eleven på detta sätt blir medveten om alternativ till den nu aktuella naturvetenskapliga kunskapen kan dess särart synliggöras samtidigt som en dogmatisk kunskapssyn motverkas.

I kursplanens inledning framhålls att världen eller naturen är begriplig. Detta ska tolkas så att naturen är begriplig för alla och inte bara för personer med expertkunskap. Grundtanken är här att ansträngningen att förstå något underlättas om eleven har tilltro till sin förmåga att förstå. Att förstå något är ofta förknippat med lustupplevelse och en sådan kan utgöra ett starkt motivationsskapande inslag i studierna. En strävan att göra naturen begriplig för alla kan understödjas genom att eleven får möjlighet till delaktighet i frågeställningar

och i arbetsmetoder. Denna delaktighet kommer till uttryck i det att eleven ofta ställer frågor med hänvisning till kunskapens tillämpning eller i samband med upplevelsen av ett problem som pockar på sin lösning. I kursplanen tydliggörs att användning av kunskaperna inte enbart gäller rent praktiska tillämpningar utan också hur kunskapen används som argument vid diskussioner och i ställningstaganden.

Struktur

En central utgångspunkt vid revideringen har varit att förstärka och förtydliga den organisationsprincip som den tidigare kursplanen bygger på och som framgår tydligast i avsnittet Betyg och bedömning. I detta avsnitt anges tre olika aspekter eller dimensioner för bedömningens inriktning i form av underrubriker: Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden, Naturvetenskapens karaktär och Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet. I revideringsarbetet har dessa aspekter konsekvent förts in i kursplanetexten i form av tre återkommande rubriker som direkt motsvarar de ovan nämnda: *Natur och människa*, *Den naturvetenskapliga verksamheten* respektive *Kunskapens användning*.

Under den första rubriken, Natur och människa, anges innehållet i studierna, alltså kunskap *i* naturvetenskap. Eftersom det inte är otvetydigt att kunskaper om människan innefattas i kunskaper om naturen har båda orden i uttrycket "natur och människa" tagits med. Under den andra rubriken, Den naturvetenskapliga verksamheten, anges naturvetenskapens karaktär och arbetsmetoder samt dess roll i samhället, alltså kunskap *om* naturvetenskap. Under rubriken Kunskapens användning innefattas slutligen förmåga att använda sig av naturvetenskapliga kunskaper för att diskutera, argumentera och ta ställning, även vad gäller värdefrågor. Exempel på värdefrågor är miljö- och hälsofrågor. Man kan se denna aspekt som ett uttryck för kursplanens strävan att berika de naturvetenskapliga studierna med vardagliga, samhällseliga och kulturella perspektiv. Eftersom de tre aspekterna genomsyrar hela kursplanen klagörs kopplingarna mellan syfte, mål och bedömning.

Utbildningens tre underrubriker skall inte uppfattas så att kursplanen föreskriver tre distinkta moment, utan det är fråga om tre aspekter av samma kunskapsområde. Ett visst avsnitt

kan således ge kunskaper om människan och naturen, samtidigt som det kan ge eleven tillfälle att bygga upp ett förhållningssätt till naturvetenskaplig kunskap och till dess användning.

Gemensamma mål

Gemensamma mål att sträva mot liksom gemensamma mål att uppnå har tillkommit. Syftet med denna konstruktion är att tydliggöra att studierna i de enskilda ämnena bidrar till en helhet, alltså till en enhetlig syn på naturen inklusive människan samt på naturvetenskapen med dess tillämpningar. Läraren får därmed en tydligare roll i en för eleven skapad helhet. Oberoende av om läraren undervisar i ett, i två eller i alla tre ämnena underlättas möjligheten att skapa ett för eleven tydligt sammanhang. Uppdraget till skolan när det gäller de naturorienterande ämnena kompletteras med de specifika ämnestexterna. Varje ämnesdel av kursplanen har endast ändrats marginellt.

Beskrivning av kunskapsnivåer

I målen att uppnå har olika kunskapsområden angivits. För vart och ett av dessa och med hänsyn till elevernas förutsättningar i de två åldersgrupper som berörs av målen att uppnå har kvalitativa kunskapsnivåer specificerats. Man kan urskilja tre nivåer av kunnande.

Den första av dessa nivåer karaktäriseras av att man känner igen något när man t.ex. hör eller läser det. Det kunnande man då har kan betecknas med uttrycken "ha inblick i", "känna igen" och "känna till".

Den andra nivån utmärks av att man aktivt kan delta i exempelvis en diskussion eller en undersökning. De uttryck som används här är "att ha insikt i", "ha kännedom om".

Den tredje nivån utgörs av att eleven själv kan genomföra en undersökning, initiera och leda en diskussion etc. Detta aktiva kunnande har fått benämningen "ha kunskap om", eller, när det gäller färdighet, "kunna".

Betygskriterier

Betygskriterierna presenteras i en för de tre naturorienterande ämnena gemensam text. Kriterierna anger hur betygen kan

bestämmas med hänsyn tagen till respektive moments kvalitativa nivå samt hur självständigt eleven behärskar de olika momenten.

Samhällsorienterande ämnen

Kursplanerna för de samhällsorienterande ämnena har utformats på ett sådant sätt att gemensamma skrivningar tillsammans med ämneskursplaner bildar en helhet, oberoende av hur undervisningen organiseras och genomförs. Detta innebär en skillnad jämfört med tidigare kursplaner, där de gemensamma skrivningarna utgör en alternativ text till kursplanerna för de olika ämnena.

De gemensamma skrivningarna uttrycker ett samlat sooperspektiv och utgör en brygga mellan läroplan och kursplaner för ämnena. Strukturen i de gemensamma skrivningarna går igen i de ämnesspecifika. Betygskriterierna är utformade så att det finns ett klart samband med kriterierna för de enskilda samhällsorienterande ämnena.

Skolans värdegrund och uppdrag förtydligas och konkretiseras. Läroplanens fyra perspektiv, det historiska, det etiska, det internationella och miljöperspektivet är viktiga grunder inom det samhällsorienterande kunskapsområdet.

Under rubriken Ämnenas syfte och roll i utbildningen presenteras tre viktiga uppgifter för de samhällsorienterande ämnena. Den första är att visa hur företeelser och förhållanden påverkar varandra, som t.ex. livsstil och resursförbrukning, konflikt och samförstånd. Den andra är att se förändring och förändringsfaktorer över tid och rum. Den tredje är att se betydelsen av att förstå både sig själv och andra. Dessa tre uppgifter återkommer i de enskilda ämnestexterna.

Fyra områden har skiljts ut för att ge ett grundläggande perspektiv på innehållet i de samhällsorienterande ämnena: *Demokrati som livsform och politiskt system, Kulturella mönster och kulturell variation, Lokala och globala miljö- och överlevnadsfrågor* samt *Kunskapande i ett informationsrikt samhälle*. Kursplanerna i geografi, historia, religion och samhällskunskap stödjer och vidareutvecklar förståelsen inom dessa områden. Med gemensam och/eller ämnesspecifik ingång ges eleverna möjligheter att hitta vägar att göra omvärlden begriplig och hanterbar och att reflektera över vad som är klokt och oklokt

agerande. Kunskaperna inom det samhällsorienterande området integreras i upplevelser i och av omvärlden. Många frågor kräver lokala och globala lösningar. Arbetet med miljöfrågor i strävan mot ett hållbart samhälle är ett viktigt innehåll och demokratins bevarande och utveckling är ett centralt tema. Elevens beredskap att agera är viktiga inslag i ämnena. Elevens kunskaper får sitt värde först i verkliga sammanhang.

Samhällsförändringar är en av utgångspunkterna för arbetet inom det samhällsorienterande kunskapsområdet. Världen har krympt. Den kulturella mångfalden är ett faktum. Mönster och variation är då två viktiga begrepp vid utveckling av förståelse av levnadsvillkor och livskvalitet. En grundförutsättning för kommunikation mellan människor är att man förstår att människor har olika livs- och referensramar beroende på vilka miljöer de lever i.

Media finns runt omkring på många sätt. I informationsvärlden är man utlämnad åt att tolka medias budskap. Inte minst den kraftfulla utvecklingen av informationstekniken gör kritisk granskning av information till en viktig kunskap som skolan ska bidra till att eleverna utvecklar.

Språkets betydelse framhävs i kursplanetexterna. En avsikt med detta är att främja elevens läs- och skrivutveckling. I texterna betonas vikten av samtal och argumentation. Det finns i mål och kriterier en tydlig progression avseende hur elever bearbetar, granskar och sammanställer information. Litteratur, konst och musik har lyfts fram dels som bärare av signaler om människa och samhälle men också som uttryck för upplevelser av människor och samhälle.

Geografi

Kursplanetexten i geografi har koncentrerats och kortats ner. Värden som demokratisk fostran betonas liksom läroplansaspekterna miljö och internationalisering. Den nya kursplanen lyfter också fram vikten av samverkan med andra ämnen.

I Ämnets syfte och roll i utbildningen lyfts tydligare än i tidigare kursplan fram att eleven ska utveckla handlingsberedskap i frågor som rör en långsiktigt hållbar ekologisk utveckling. Frågor om fördelning av resurser, liksom andra frågor som rör människan och miljön rymmer en mängd etiska

överväganden. Kursplanen betonar att utbildningen skall leda till ansvarstagande för den gemensamma miljön och resursanvändningen.

Till det som har lyfts fram i den reviderade kursplanen hör också elevernas egna iakttagelser och erfarenheter och deras möjligheter att iakttä, pröva, utforska, undersöka och skapa. Detta är en anpassning till den reviderade Lpo 94, som framhåller vikten av att eleverna får pröva olika lär- och uttrycksformer.

Det självständiga arbetet med geografisk information betonas mer än tidigare. Målen har delvis omformulerats så att de har blivit mera elevnära, bredare och processinriktade. Konkreta exempel på detta är kopplingen mellan centrala begrepp och undersöknings- och uttrycksformer som elevers egna iakttagelser och mätningar, förmågan att kunna exemplifiera, reflektera och formulera frågor.

Historia

Centralt i den nya kursplanen för historia är i likhet med den föregående att historia skall studeras i perspektivet då – nu – sedan. Betydelsen av detta har vidgats genom att kursplanen betonar att all kunskap har en historisk dimension. Ämnet måste därför lyfta fram och utveckla kvaliteter som gör det möjligt att överföra ett historiskt, analytiskt betraktelsesätt till alla kunskapsområden. Ämnet utvecklar på detta sätt kunskaper som är specifika för ämnet, men som också kan användas som redskap vid studier inom andra ämnen. Till det specifika för ämnet hör att skapa förståelse av hur olika historiska företeelser hänger samman och påverkar skeenden.

En bärande tanke i kursplanen är att vissa för historieundervisningen grundläggande begrepp ska kunna identifieras både i läroplanen och i kursplanens olika delar. Exempel på sådana begrepp är historiemedvetande, historisk förståelse, kulturarv, interkulturellt perspektiv, kritiskt tänkande och analytiskt betraktelsesätt. Därmed tydliggörs och specificeras läroplanens värdegrund och mål i kursplanen.

Kursplanen lyfter fram informationsteknikens utveckling. Idag krävs stora kunskaper när det gäller att bedöma och tolka texter. Det gäller inte bara historiska texter utan också den information om och de tolkningar av historien som görs

i dag. Kraven på förmågan att identifiera och bedöma olika informationskällor ökar.

Sveriges befolkning är nu mer heterogen än tidigare och samhället präglas i allt större utsträckning av en kulturell mångfald. Begrepp som hembygd, kulturarv och gemensamma referensramar får en förändrad betydelse. Kunskaper om människors livsvillkor under olika tider och i olika kulturer blir viktiga för förståelsen av samhället. Den tidigare kursplanens formuleringar om vår kultur och de kulturer som invandrare för med sig har ersatts med ett synsätt som utgår från läroplanens skrivningar om ett samhälle med kulturell mångfald. Nödvändigheten av kunskaper om kulturella minoriteter, deras situation och hur denna växt fram, har också fått en tydligare framtoning.

När det gäller vår tids historia tydliggörs att denna måste behandla såväl de framsteg som gjorts under senare tid som de mörka sidorna i form av t.ex. krig och folkmord. Intentionerna i kursplanen är att vår tid måste speglas i all historieundervisning. I enlighet med ämnets syfte och roll sker detta genom att undervisningen bedrivs i perspektivet då – nu – sedan.

Religionskunskap

Livsfrågor och etik har fått en central ställning i den reviderade kursplanen. Detta kommer till uttryck genom att det finns ett eget avsnitt om livsfrågor och livstolkning, och genom att det har tillkommit mål att uppnå om etik både för år fem och år nio. Kursplanen behandlar liksom tidigare kunskaper om olika religioner, deras trosuppfattningar och uttrycksformer. Även andra livsåskådningar uppmärksammas.

Behovet av reflektion och värdediskussion blir allt tydligare i ett utvecklat informationssamhälle. Den etiska kompetens som religionskunskapsämnet skall bidra till är en viktig del i kunskapsprocessen. Ett föränderligt samhälle ställer krav på kreativa, reflekterande och värderingskompetenta människor. I kursplanen betonas därför inte bara livsfrågorna, reflektionen och den etiska kompetensen utan också vikten av att kunskapen gestaltas och levandegörs i olika sammanhang. Inom religionens värld är estetiska uttryck som musik, konst, poesi och dans viktiga inslag. I kursplanen betonas

vikten av dessa estetiska inslag för kunskapsbildningen.

I ljuset av det mångkulturella samhället kommer frågor om likheter och skillnader mellan olika kulturella och religiösa traditioner i fokus. Med bibehållen respekt för de intressanta skillnaderna betonas vikten av att uppmärksamma de spännande likheter som finns mellan traditionerna. Kursplanen tar i detta sammanhang upp släktskapet mellan islam, judendom och kristendom. Kristendomen och dess betydelse för det svenska samhället har även i den nya kursplanen fått en central ställning. Vikten av kunskap om religion och livsåskådning som något som både har betydelse för individer, grupper och samhällen lyfts fram.

Betygskriterierna har omarbetats och kraven har sänkts något eftersom de tidigare uppfattats som alltför omfattande och krävande. Omarbetningen innebär också en anpassning till gymnasieskolans kriterier. Det skapande momentet liksom förmågan att se likheter och olikheter mellan olika traditioner vad gäller tro och livsåskådning har betonats.

Samhällskunskap

Två för ämnet grundläggande perspektiv har renodlats när det gäller Ämnets syfte och roll i utbildningen: demokrati som förhållningssätt och praktik – den demokratiska processen – samt förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor som en grund för att kunna respektera och främja människors lika värde. Länkningen mellan läroplan och kursplan framgår tydligast i detta avsnitt.

Ett av de centrala begreppen i den reviderade texten är ”kulturell mångfald” liksom de uttryck som rör förmågan att ta ställning till olika former av förtryck och rasism. Även förmågan att hantera ett stort informationsflöde och att kunna använda olika informationskällor hör till ämnets roll i utbildningen. Att utveckla förmågan att söka, granska och värdera information och att omvandla den till ny kunskap har sedan gammalt varit ett speciellt ansvar för ämnet samhällskunskap men skrivs nu fram även som ett ansvar för samtliga samhällsorienterande ämnen.

Antalet mål att sträva mot har minskats och fått tydligare formuleringar. I målen poängteras att skolan skall sträva efter att hos varje elev utveckla förmågan att se och förstå relatio-

nen mellan individ och samhälle, mellan samhällsförhållanden och demokrati. Förmågan att argumentera och uttrycka ståndpunkter, kritiskt granska och se konsekvenser av handlingsalternativ samt agera i olika samhällsfrågor betonas också. Såväl det lokala som det globala perspektivet på frågor om ett hållbart samhälle lyfts fram med nya formuleringar.

Avsnittet Ämnets karaktär och uppbyggnad följer i sin disposition läroplanens grundläggande värden då det gäller demokrati och miljö, men även de etiska, historiska och internationella perspektiven finns med. Globalisering införs som en ny term. Kunskaper om nationella minoriteter framhålls som en viktig aspekt av ämnet.

De reviderade målen för år fem bygger på de nuvarande, men ytterligare ett mål med anknytning till miljöfrågan har tillkommit. I fokus för målen att uppnå år nio står demokrati och demokratiska värden, mänskliga rättigheter och det globala perspektivet. Eleverna i årskurs nio förväntas också kunna granska och värdera olika källor. Miljöperspektivet – kännedom om ”ett hållbart samhälle” – knyts samman med frågor om samhällsekonomi. Målskrivningarna är på vissa punkter mindre detaljerade än tidigare, men ger en tydlig ram för val av stoff och metod för undervisningen.

Texten Bedömningens inriktning har endast bearbetats språkligt. Kriterierna för betyget Väl godkänd är språkligt förenklade. Antalet kriterier har minskats, dock utan att de kvaliteter som gäller betygssteget har förändrats. Några VG-kriterier har formulerats om och ingår i de i övrigt nyskrivna MVG-kriterierna.

Slöjd

Centralt i den reviderade kursplanen är liksom tidigare slöjdprocessen, som sträcker sig från idé och reflexion till färdig produkt. De skapande, kreativa och kommunikativa inslagen betonas i kursplanen, liksom att eleverna med egna initiativ och idéer är med och påverkar arbetet.

Undersökningar har dock visat att den föregående kursplanens formulering ”Arbetet utgår från elevernas egna idéer, som han eller hon på olika sätt åskådliggör och formger” har varit svår att tolka för lärarna. En del har tolkat det så att eleverna

endast skall göra det de själva vill.

Begreppet elevens egna idéer är naturligtvis inte något entydigt begrepp. Det kan innefatta många varianter, från elevens helt egna, originella idéer om t.ex. en produkts konstruktion eller utseende till idéer där inspirationen kommit från andra eller andras arbeten. Även i det senare fallet gör eleven bedömningar, val och bearbetningar – och därmed idén till sin egen. Lika naturligt är att slöjden liksom andra ämnen måste innefatta olika lärometoder beroende på undervisningens innehåll och elevens behov. Kursplanen anger inte vilka metoder som skall användas, det avgör läraren tillsammans med eleverna.

Förmågan att skapa, forma idéer och göra väl övervägda val under hela slöjdprocessens gång har fått en stark ställning i kursplanen. Slöjdundervisningens möjligheter att ge beredskap för det dagliga livet och kunskap om form, funktion och resurshushållning har beskrivits tydligare i den reviderade kursplanen. Den tidigare kursplanen hade en omfattande målbeskrivning när det gäller medvetenhet om slöjdtraditioner, såväl nationella, nordiska som internationella. Kritik har framförts om att det varit orimligt att nå dessa mål. Målen har därför begränsats men kunskap om slöjdtraditioner är, som framgår av Ämnets syfte och roll i utbildningen liksom målen att sträva mot, fortfarande ett viktigt inslag i ämnet.

Utbildningen i slöjd skall ge både praktiska och teoretiska kunskaper. Många har dock menat att ordparet ”teori och praktik” kan uppfattas som varandras motsats. Orden har därför tagits bort. I stället uttrycks dessa intentioner med begreppet ”intellektuellt och manuellt arbete i förening”. I Ämnets syfte och roll markeras också tydligt att ämnet skall omfatta arbete i såväl textil som trä och metall. Slöjdundervisningens möjligheter att ge eleverna konkreta kunskaper om arbetsmiljö och säkerhetsfrågor har poängterats i den nya kursplanen.

De mål som eleven skall uppnå år fem har skärpts något. Många har menat att klyftan mellan målen för år fem och år nio varit för stor. Både målen som eleverna skall uppnå och betygskriterierna har fått en bättre länkning till målen att sträva mot och progressionen har gjorts tydligare och mer logisk.

Språk

Engelska och moderna språk

Språkkursplanerna för engelska och moderna språk skapar ett förändrat och förenklat system med tydliga generella steg, progression och jämförbarhet i ett 0–12-perspektiv. Sammanlagt finns i grundskola och gymnasieskola sju steg som bygger på varandra. En viktig del av utvecklingsarbetet är att på sikt möjliggöra internationella jämförelser. Beskrivningen av ett steg är i Mål att uppnå densamma oavsett om det är engelska eller moderna språk, grundskola eller gymnasieskola. På motsvarande sätt är de betygskriterier som är gemensamma för båda skolformerna identiska för respektive steg.

Skolverket utarbetade kursplaner för gymnasial utbildning under läsåret 1992/93. Kursplanerna i språk för grundskolan utvecklades av Läroplanskommittén och fastställdes av regeringen våren 1994, dvs. ett år senare. Av två skäl har den otakt som präglat tillkomsten av styrdokumentet betytt mer för språken än för andra ämnen. Det ena skälet är att Läroplanskommittén föreslog en språkförstärkning på grundskolenivå utan att lämpliga ingångar skapades på gymnasial nivå. Det andra skälet är att moderna språk förekommer som nybörjarspråk med mål på samma nivå i båda skolformerna.

Den språksyn som genomsyrar kursplanerna är densamma som kom till uttryck i Lpo94: Kommunikativ språkfärdighet och interkulturell förståelse är centrala begrepp. Elevens medvetenhet om och ansvar för sin egen inläring betonas i de nya kursplanerna i större utsträckning än tidigare. Vikten av internationalisering och interkulturell förståelse lyfts också fram.

Allt det som människor i olika sammanhang använder språk till är komplicerat och mångfacetterat. Språket varierar och anpassas och är, på motsvarande sätt som musik, fullt av övertoner. Många olika budskap överförs samtidigt. I språk-användningen integrerar individen språkkunskaperna med sina erfarenheter, sin kunskap om och tolkning av omvärlden och hela sin personlighet. Detta förlopp låter sig inte i alla detaljer beskrivas. I en språkkursplan måste sådana kunskaper fokuseras som på ett tydligt sätt är användbara både för begränsad kommunikation och på vägen mot en riktigt god språkinläring. Dessa kunskaper och kompetenser fångas

in och beskrivs i kursplanens mål.

Traditionellt har språkkunskaper beskrivits som fyra del-färdigheter: tala, lyssna och förstå, skriva och läsa. Detta är en enkel och handfast modell. Beroende på hur vi ser på språkanvändning, språkinläring och elevens roll och ansvar tillkommer emellertid andra aspekter och perspektiv, bland annat sådana som belysts genom Europarådets mångåriga arbete med utveckling av språkutbildning.

De nya kursplanernas mål är strukturerade på följande sätt: förståelse av talat språk, muntlig kommunikation, sammanhängande tal, läsning av olika texter, skriftlig kommunikation, skriftlig sammanhängande produktion, kultur samt ansvar och hjälpmedel.

I språkkursplanerna används positiva termer. Det är lättare att uttrycka sig precist om man använder både positiva och negativa uttryck, t.ex. talar om att någon kan göra sig förstådd men gör många fel av olika slag. Allra tydligast blir en nivåbeskrivning som innehåller exempel på hur elever uttrycker sig och på språk de förstår. Kursplaner och betygskriterier kan emellertid inte vara så detaljerade. Kursplanerna beskriver en bred och allmän språkförmåga. De måste uttryckas på ett så öppet sätt att de kan anpassas till olika elever och lärare som tillsammans ska planera arbetet.

Begreppet kultur har i språkkursplanerna en mycket vid betydelse. Det gäller alltså inte bara att den studerande så småningom behöver kunskaper om kultur i traditionell bemärkelse, t.ex. litteratur, konst och historia. I kultur innefattas också kulturtraditioner, värderingar och centrala begrepp i de delar av världen där språket talas samt informella regler för kommunikation och språkanvändning. För att eleven ska kunna utveckla interkulturell kommunikativ kompetens behöver samtidigt medvetenheten om den egna kulturella bakgrunden utvecklas.

Tidigare språkkursplaner använder liksom de nya begreppet strategi. Både i kommunikation och i språkinläring väljer eleven mellan olika sätt att nå sina individuella mål, väljer strategi. I forskningen har man undersökt olika strategier, både sådana som används i kommunikation och sådana som används när eleven ska lära sig något. Olika strategier ger olika resultat och om individen medvetet väljer ändamålsenliga strategier blir resultatet bättre. Eleven som lär sig lära blir med-

veten om sina val av strategier för både inläring och kommunikation och kan så småningom utvärdera sina val.

Många olika system för beskrivningar av språkfärdigheter finns internationellt. Det system som främst har legat till grund för arbetet med de nya språkkursplanerna är Europarådets Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference (Draft 2 of a Framework proposal, Strasbourg 1996). Framework innehåller generella språknivåbeskrivningar i sex nivåer. Europarådets beskrivningar utgår från språkets omfång, variation, korrekthet och anpassning, språkligt flyt, interaktion, förmåga att förstå och skapa sammanhang.

I grundskolans språkkursplaner är Mål att sträva mot desamma för engelska och moderna språk. Språkkursplanernas text under rubriken Ämnets karaktär och uppbyggnad beskriver bland annat de kompetenser som tillsammans utgör en allsidig kommunikativ förmåga.

I kursplanen för *moderna språk* finns under Ämnets karaktär och uppbyggnad en kortfattad beskrivning av vilken roll de tre språken franska, spanska och tyska spelar. Texten innehåller även ett litet avsnitt om hur andra moderna språk, som också kan studeras i grundskolan, kan skilja sig åt vad gäller exempelvis struktur och skriftsystem.

Moderna språk i grundskolan kan läsas inom ramen för språkval och inom ramen för elevens val. I det förra fallet når eleverna steg 2, i det senare steg 1. Steg 1 är en något lägre nivå än tidigare C-språk i grundskolan, steg 2 något lägre än tidigare B-språk. Motivet för denna justering är att fler elever skall kunna välja att studera moderna språk.

I kursplanen för *engelska* motsvaras mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det femte skolåret av mål att uppnå för steg 1. Mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av år nio motsvaras av steg 4.

Modersmål

Kursplanen i modersmål utgår från synsättet att barn och unga med dubbel kulturtillhörighet skapar sin identitet med språk som medel, både modersmålet och svenska. För att växa in och på ett positivt sätt integreras i det svenska samhället måste man ha förankring i sin ursprungskultur. Detta betonas i kurs-

planen i modersmål. Det är av betydelse för hela studie-situationen, inte minst för inläringen av svenska, att barn och ungdomar som i hemmet talar ett annat språk än svenska får utveckla sitt modersmål så att språket inte stannar på en låg nivå och endast räcker för enkel, vardaglig kommunikation. Att individen är aktivt tvåspråkig och har goda kunskaper i sitt modersmål är en tillgång inte bara för den enskilde utan också för det svenska samhället i en tid då de internationella kontakterna ökar dramatiskt. Genom flexibla möjligheter för eleverna att utifrån sina förutsättningar studera enligt antingen kursplanen i modersmål eller kursplanen i moderna språk kan eleverna ta tillvara den unika gåva tillgången till ett språk innebär.

Kursplanen i ämnet modersmål är avsedd för de elever som har grundläggande kunskaper i sitt språk och för vilka språket utgör dagligt umgängesspråk. Kursplanen i modersmål är uppbyggd på samma sätt som kursplanen i svenska. Det som skiljer dem åt är att ämnet modersmål måste ta ansvar för språkområdets kultur i vid bemärkelse. Detta innefattas inte i lika hög grad i kursplanen i svenska eftersom kultur även behandlas i andra ämnen t.ex. i de samhälls- och naturorienterande, i bild och musik.

Språk som studeras som modersmål kan vara mycket olika. Varje språk har sin särart vilket påverkar den arbetsinsats som krävs för att eleven skall uppnå allsidig kommunikativ förmåga. Inom vissa språk t.ex. arabiska, är spännvidden och skillnaden stor mellan vardagligt talspråk och formellt, officiellt och högtidligt språk. Elever som studerar ett sådant språk måste så småningom lära sig båda varianterna.

Olika skriftsystem skiljer sig åt. Att lära sig läsa och skriva på ett språk som har ett alfabetiskt skriftsystem är exempelvis något lättare än att utveckla sin skriftliga förmåga om språket har ett skriftsystem där varje tecken motsvaras av en stavelse eller ett ord. Att lära sig läsa och skriva ett språk som kinesiska, där varje tecken motsvaras av en stavelse eller ett ord, tar lång tid. Vissa språk saknar i stor utsträckning litteratur och skrivna källor. Det kan vara språk där konventioner för skrift utarbetats under senare tid. Ett sådant språk är t.ex. somaliska.

Kursplanen i modersmål kännetecknas av ett kontrastivt perspektiv, vilket innebär jämförelser mellan modersmålet och det svenska språket och jämförelser mellan det som känne-

tecknar ursprungskulturen och svenska förhållanden. Förståelse för människor från olika kulturer och samhällsförhållanden genomsyrar kursplanen.

Det finns en stor grupp elever som har begränsade kunskaper i modersmålet och inte uppfyller förordningens krav att modersmålet ska vara ett dagligt umgängesspråk. En anledning kan vara att familjerna bott mycket länge i Sverige. För dessa elever är kursplanen i modersmål för krävande. De kan i stället studera sitt språk enligt kursplanen för moderna språk.

Teckenspråk för hörande

Ämnet teckenspråk för hörande syftar till att ge eleverna möjlighet till en naturlig gemenskap med döva och andra teckenspråksanvändare. Ämnet har en egen kursplan samt egna betygskriterier. Ämnet teckenspråk för hörande kan läsas oavsett om eleven har någon anhörig som är teckenspråksanvändare eller ej.

Möjligheten att läsa ämnet teckenspråk som B-språk i grundskolan har funnits sedan 1995. Ämnet teckenspråk för hörande, som det nu benämns, är också avsett för de elever som är hörsel-skadade men inte har teckenspråk som sitt förstaspråk. Dessa elever börjar oftast läsa teckenspråk redan under sina första år i skolan.

Den reviderade kursplanen för ämnet är utformad i steg i likhet med kursplanen för moderna språk. Ämnet teckenspråk omfattar totalt fem steg. För grundskolan gäller steg 1 och 2 vilket innebär att det kan läsas såväl inom ramen för språkvalet som inom ramen för elevens val. De elever som börjar studera teckenspråk för hörande i grundskolan har möjlighet att fortsätta sina studier i ämnet i gymnasieskolan, något som hittills inte varit möjligt.

Vissa mål i kursplanen, t.ex. att eleverna ska ha kunskap om dövsamhället internationellt, har ändrats eftersom de ansetts ligga på för hög nivå. Vissa ord och uttryck har ersatts för att på ett tydligare sätt lyfta fram det som är specifikt för ämnet.

Några mål att sträva mot har ändrats så att det klarare framgår att de inte sätter något tak för utvecklingen, t.ex. har "kan inleda och delta i samtal" ersatts med "utvecklar för-

måga att samtala på teckenspråk”. Uttryck som ”självständigt arbete” har strukits eftersom det sällan är aktuellt i ämnet.

Under Ämnets karaktär och uppbyggnad har vissa omstruktureringar och redigeringar av texten gjorts. Att teckenspråk till skillnad från övriga språk är ett visuellt språk som produceras med händerna, ansiktet och kroppen och att kommunikationen huvudsakligen inriktas på dialog har lyfts fram. Att kunna transkribera tecken anses ligga på en alltför hög nivå och har därför strukits.

Svenska

Den reviderade kursplanen i svenska bygger i hög grad på den tidigare kursplanen. Under rubriken Ämnets syfte och roll i utbildningen slås dock på ett tydligare sätt fast att ämnet har grundläggande ansvar för elevernas förmåga att tala, läsa och skriva. Ämnet svenska har också betydelse för den personliga identiteten, för förståelse mellan människor, för tänkande och lärande samt för möten med och delaktighet i kulturarv.

Svenskämnets uppdrag är omfattande och rymmer både kunskaper i och om språket och litteraturen i en vid bemärkelse. Målen att sträva mot i kursplanen blir därför många. Mål att sträva mot och avsnittet Bedömningens inriktning har disponerats efter en gemensam princip. Förmåga att uttrycka sig i olika sammanhang nämns först och därefter förmågan att förstå andra och att reflektera och föreställa sig. Att föreställa sig innebär att kunna leva sig in i andras situation och därmed få förståelse för människor med annorlunda villkor i både tid och rum.

När den föregående kursplanen skrevs var kursplanerna för gymnasieskolan redan fastställda. Nu har de båda kursplanerna skrivits så att de bygger på varandra och visar en progression från det första till det tolfte skolåret. Kursplanerna för de båda skolformerna har fått samma struktur och vissa centrala mål att sträva mot är skrivna på samma sätt. Det gäller till exempel målet att utveckla en språklig säkerhet i tal och skrift, målet att söka sig till litteraturen för att utveckla sin fantasi och lust att lära samt målet om olika infallsvinklar för att tillägna sig kunskaper om det svenska språket.

För att ännu tydligare framhäva det lokala friutrymmet har

en del bindande detaljangivelser och metodiska anvisningar rensats ut. Exempel på sådana är en beskrivning av vad som menas med skriftspråkets normer och en uppräknig av ett antal skriftliga genrer. Kursplanen blir därigenom i ännu högre grad än tidigare konkret först i klassrummen och i de lokala arbetsplanerna.

Den här kursplanen präglas av synen på eleven som en person som tar ansvar för sitt lärande, som aktivt söker kunskap och aktivt bildar kunskap. Språkutveckling sker inte endast i mötet mellan lärare och elever utan även i mötet och samarbetet mellan eleverna. Granskningar har visat att den gynnsammaste miljön för lärande är det flerstämmiga klassrummet. Att lärande även sker genom reflektion och omprövning är en bärande princip i läroplanen, och den principen har förstärkts i den nya kursplanen. Interaktion och reflektion är enligt nyare språkforskning – och också enligt vad Skolverkets utbildningsinspektörer erfarit – två viktiga faktorer vid utvecklandet av skrivfärdighet, läsfärdighet och annan kunskap.

Genusperspektivet har lyfts fram i kursplanen. Genom forskning och lärares erfarenheter vet vi att den muntliga färdigheten och den muntliga aktiviteten uppmuntras och tillåts utvecklas på mycket olika villkor hos flickor och pojkar. Vi vet också att skrivutvecklingen skiljer sig mellan pojkar och flickor. I båda fallen ställs krav på medvetenhet och metodiska överväganden hos den undervisande läraren för att överbrygga dessa klyftor. Vad gäller litteraturläsning och litteraturreception finns likaledes könsbetingade olikheter i mönster och färdigheter. Pojkar och flickor läser på olika sätt och väljer olika texter. Det är viktigt att båda könen ges möjlighet att bredda sina läsregister.

Litteraturen har fått ett större utrymme och en ännu starkare ställning i den reviderade kursplanen. Litteraturen är en källa till kunskap. Genom litteraturen kan motbilder till exempelvis rasism, extremism och stereotypa könsroller formas.

Medierna och informationstekniken får allt större betydelse i vårt samhälle. Det enorma informationsflödet med många och ofta anonyma informationskanaler innebär att det blir allt viktigare att kunna kritiskt granska och värdera olika fakta. Att kunna bearbeta information och att lära sig sovra i informationsflödet är färdigheter vars betydelse betonas i kursplanen.

Mediernas betydelse och vårt förhållande till medierna behandlas i läroplanen, men kunskapsområdet har haft en undanskymd plats i den föregående kursplanen. Ett vidgat textbegrepp har därför förts in i den reviderade kursplanen. Det innebär att texter inte alltid behöver läsas utan kan upplevas med ögat och örat i olika former och att detta ingår i svenskämnet. Filmens och teaterns betydelse som kunskapskälla poängteras på flera håll i kursplanen, likaså elevernas delaktighet som aktiva medskapare i samhällets kulturutbud. Elevernas eget skapande har även lyfts fram när det gäller det individuella experimenterandet med språket och skapandet i dialog med andra. Detta innebär också medskapande, att ge konstruktiv kritik på sina kamraters arbete och följa hur deras texter växer från idé till färdig produkt.

Begreppet handstil i den föregående kursplanen har väckt många frågor och varit svårt att tolka och ibland upplevts som synonymt med skrivstil. I den reviderade kursplanen har begreppet i stället formulerats "skriva läsligt för hand". Det är mottagarna som ställs i centrum. Om man kan producera texter för lärande och kommunikation måste texten kunna läsas och förstås. Mottagaraspekten är klart uttalad i målen för det nionde året vilket uttrycks på följande sätt: "kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt tillämpa skriftspråkets normer, både vid skrivande för hand och med ordbehandlare". Att bara använda versaler t.ex. är inte att följa skriftspråkets normer. Att både kunna texta och skriva skrivstil är ofta nödvändigt i många situationer. Eleverna bör få möjligheter att fortsätta att utveckla denna förmåga under hela skoltiden.

Att lära sig om de nordiska ländernas språk och litteratur har av hävd alltid ingått i svenskämnet. Nu har Sverige erkänt fem minoritetsspråk, nämligen samiska, finska, meänkieli (tornedalsfinska), romani chib och jiddisch. Vikten av att ge en orientering om dessa minoriteters språk och kultur har skrivits in i kursplanen. Perspektivet i kursplanen har över huvud taget vidgats till betydelsen av att förstå kulturell mångfald och utveckla kunskap om och ett eget förhållningssätt till olika kulturella värderingar.

Elever med ett annat modersmål än svenska kan läsa svenska som ett andra språk. För detta ämne finns en egen kursplan som tar sin utgångspunkt i den skillnad det innebär

att använda ett andraspråk exempelvis som redskap för lärande. Det är skolans ansvar att de elever som behöver det får följa kursplanen för svenska som andraspråk. Båda kursplanerna är lika krävande och ger – om eleven uppnår betyget Godkänd – behörighet till gymnasieskolans nationella program.

Svenska som andraspråk

Förhållandet mellan de två kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk kan liknas vid ett mynt, där kärnan är densamma men de två sidorna skiljer sig något. Kommentaren till kursplanen i svenska bör läsas också som en kommentar till kursplanen i svenska som andraspråk, eftersom det gemensamma behandlas där, t.ex. det vidgade textbegreppet, betydelsen av det flerstämmiga klassrummet och den starkare betoningen av elevers eget skapande.

Kursplanen i svenska som andraspråk syftar till en funktionell behärskning av språket, vilket är en förutsättning för att tillgodogöra sig utbildningen i skolans alla ämnen. Ytterst är syftet att eleverna ska kunna leva och verka i det svenska samhället på samma villkor som sina kamrater med svenska som modersmål. Att tala, lyssna, läsa och skriva förs fram som kursplanens syfte men inte uttalat läsning av skönlitteratur, vilket framgår av Ämnets syfte och roll i utbildningen. I avsnittet Ämnets karaktär och uppbyggnad utvecklas de olika dimensioner som litteraturundervisningen har i ämnet. Av dessa två avsnitt framgår att ämnet svenska som andraspråk har ett annat uppdrag än ämnet svenska och att utbildningen måste läggas upp på ett annorlunda sätt.

Vad som skiljer elever med svenska som andraspråk från andra elever är att spännvidden mellan dem är mycket större. Elevernas ålder vid ankomsten till Sverige har avgörande betydelse för språkinläringen. Om en elev behärskar grundläggande begrepp och ord på sitt eget språk blir inlärnings-situationen en annan än för den elev som saknar dessa både på sitt modersmål och på svenska. I det senare fallet måste eleven tänka på ett språk som ännu inte är formellt utvecklat. Att kunna tänka sina tankar på det nya språket och formulera dem är viktigare än korrektheten, som kommer i ett senare stadium. Forskning har visat att eleverna behöver bli med-

vetna om att språkfel ofta är något positivt, ett tecken på utveckling och språkinläring. Dessa särskilda förutsättningar för elever med svenska som andraspråk har lyfts fram i den nya kursplanen.

Alla kursplaner innehåller mål som eleverna skall ha uppnått efter det femte skolåret. Men denna tidsangivelse blir problematisk inom ämnet svenska som andraspråk beroende på att alla inte börjar svensk skola år ett. Därför anges i kursplanen som ett alternativ att målen ska uppnås efter en första del av undervisningen. Många elever som kommit till Sverige senare under skoltiden behöver längre tid på sig än till och med år nio för att uppnå betyget Godkänd i svenska som andraspråk.

Det är viktigt att elever med invandrabakgrund får koncentrera sig på att utveckla det svenska språket. I den här kursplanen betonas målet att tillägna sig ett rikt ordförråd. Men även den svenska litteraturen poängteras, eftersom litteraturläsningen för dessa elever är en väg in i det svenska samhället och kulturen. Ett mål om medierna och mediernas språk och vikten av att förstå de kulturbundna värderingarna i medierna har lagts till. Däremot nämns ingenting om de nordiska språken och minoritetsspråken. För att inte störa språkinläringen har i stället fokus lagts på mottagaraspekten, att det som eleverna framför i tal och skrift skall vara begripligt. I målen som ska uppnås år fem eller den första delen av undervisningen finns inget krav på språklig korrekthet. Det kravet kommer först i målen för år nio. På denna punkt skiljer sig kursplanen i svenska som andraspråk från kursplanen i svenska.

De flesta målen att sträva mot är identiska i de båda kursplanerna. Det kan dock finnas små skillnader som är betydelsefulla. I målet om att utveckla språklig säkerhet sägs att strävandet skall vara att eleverna "vill, vågar och kan uttrycka sig i många olika sammanhang". I kursplanen i svenska har verben i stället ordningsföljden "kan, vill och vågar". På samma sätt skiljer sig ordningsföljden i målet om språkets liv och utveckling. I kursplanen i svenska som andraspråk nämns språkets "uppbyggnad" först. Målet om språkets liv och utveckling innehåller till skillnad från kursplanen i svenska ett led som talar om svenska språkets "särart i förhållande till andra språk". Det kontrastiva perspektivet är enligt modern

språkforskning betydelsefullt vid språkinläring.

Båda kursplanerna är lika krävande fastän på olika sätt. Eftersom utgångspunkterna är olika skiljer sig målen att uppnå för år nio åt i några avseenden. Förståelsen av svenska språket framhävs i kursplanen för svenska som andraspråk liksom kravet på tydligt uttal och att kunna berätta sammanhängande. Kursplanen i svenska talar om saklitteratur och tidningstext om allmänna ämnen, medan faktatexterna i den här kursplanen knyts till skolarbetet och de texter eleverna behöver i skolsituationen. Fortfarande sätts innehållet i första hand och språkriktigheten i andra hand för elever som läser svenska som andraspråk, men eleverna måste ha uppnått en medvetenhet om vilken grad av språkriktighet skrivandet kräver i varje enskilt fall. Ett viktigt mål i kursplanen i svenska som andraspråk, som inte finns uttryckligt formulerat i kursplanen i svenska, är att "kunna uppfatta variationer, värdeladdningar och nyanser i det svenska språket". Detta är något som kräver särskild tid och uppmärksamhet när det är fråga om ett andraspråk.

Teknik

Från att ha varit ett slags extra naturorienterande ämne blev teknik i och med 1994 års läroplan ett självständigt ämne med egen kursplan. Den tidigare tydligt markerade kopplingen till det naturvetenskapliga området löstes upp. Kursplanen blev betydligt mera mångskiftande, med utblickar såväl mot naturvetenskap som mot exempelvis historia och samhällskunskap.

Ett par intervjuundersökningar 1998 visade dock att många lärare fortfarande kände sig osäkra på vad teknikämnet egentligen representerade och vilken roll det skulle spela i undervisningen. Dessutom framgick att verkstadstraditionen – som borde ha minskat drastiskt i betydelse redan i och med Lgr 80 – levde kvar. Ytterligare en undersökning 1999 gav liknande resultat: Osäkerheten vad gäller ämnets identitet var utbredd bland såväl lärare som skolledare.

Samtidigt uppskattade många lärare att kursplanen var så öppet skriven att den gav stor frihet vad gällde valet av stoff i undervisningen. Någon ansåg att de upprepade perspektiven gjorde kursplanen lång och svår att ta sig igenom medan

andra ansåg att detta i stället underlättade förståelsen av ämnet.

Mot denna bakgrund har syftet med revideringen av teknikkursplanen varit att göra den tydligare samtidigt som kursplanen har kvar den öppenhet som gjorde många olika urval av stoff möjliga. En ytterligare målsättning har varit att ytterligare bearbeta kursplanens språkliga dräkt. Revideringen har inte varit genomgripande, utan den kan snarare beskrivas som en justering.

Beskrivningen av de perspektiv som skall genomsyra undervisningen har utvecklats och valet av exempel modifierats något. Sålunda har exemplen under rubriken Vad tekniken gör bytts ut och kompletterats så att de skall lyfta fram så många alternativ som möjligt: Funktionerna förvaring, omvandling, transport och styrning kan gälla inte bara materia utan även energi och information. Exemplen representerar både äldre och nyare teknik, liksom både traditionellt kvinnlig och traditionellt manlig sådan. Att kursplanen i teknik innehåller mera av exempel än de övriga i allmänhet gör har sin grund i resonemanget ovan om ämnets tidigare otydliga identitet.

Teknikens relation till andra områden bör vara tydlig, bland annat för att ge ett bra underlag för samarbete över ämnesgränserna eller mer långtgående integration. Inget hindrar att man sysslar med både teknik och naturvetenskap samtidigt – det gör ju till exempel de flesta fysiker – men det är också intressant att notera att teknik och naturvetenskap representerar olika perspektiv. Tekniken kan, vilket den också gjorde då naturvetenskap i modern mening utvecklades, ge upphov till naturvetenskapliga frågeställningar och på så sätt utgöra en inkörsport till exempelvis ett avsnitt i fysik. Naturvetenskapens modeller kan ibland förklara hur det kommer sig att vissa tekniska idéer fungerar bättre än andra. I tekniken hittar man användbara exempel på hur naturens lagar yttrar sig rent praktiskt och i vardagliga situationer.

Men kursplanen pekar också på hur tekniken påverkar och påverkas av det omgivande samhället. Beslut i tekniska frågor har stor betydelse både för enskilda medborgare och för samhället som kollektiv, och samhällsutvecklingen dikterar i sin tur en del av villkoren för hur tekniken utvecklas. Inte minst etiska aspekter på teknisk utveckling tillmätts stor

vikt. Så nämns exempelvis den påverkan olika teknikval har på den miljö och den natur vi lämnar till våra efterkommande.

Samtidigt som mer övergripande aspekter på teknik och teknikundervisning får utrymme i kursplanen, markeras också att de praktiska sidorna av ämnet inte får försummas. Kännedom om ofta förekommande tekniska lösningar är en viktig del av en teknisk allmänbildning. Av mål som skall uppnås och betygskriterier framgår också att eleverna skall tillägna sig vissa färdigheter. Arbete med konkreta uppgifter av problemlösningstyp kan vara ett sätt att ge eleverna möjlighet att höja sin nivå i dessa avseenden.